

Jorma Kallenaution on erinomaisen elävässä ja selkeässä väitöskirjassaan Kieltolaki ja sen kumoaminen puoluepoliittisena ongelmana selvittänyt alkoholikysymyksemme monivaiheisia ratkaisuja siirryttäessä kieltolaista väkijuomalakiin. Käyttäessäni tätä aineistoa journalistisessa kuvauksessani Alkon 50-vuotisesta toiminnasta jäi mieltäni vaivaamaan, miksi oikeastaan juuri suomalainen alkoholipoliittikka on saanut niin voimakkaan valtiolisen ja holhoavan — tapa- ja oikeusjärjestelmää hallitsevan — luonteen, vaikka alkoholitalanne on meillä ollut kansainvälisesti katsottuna helpohko.

Tätä ongelmaa ei voida selittää kulttuurimme erikoispiirteillä eikä kyseenalaisilla rotuteorioilla. Sen sijaan voidaan pohtia, mikä vaikutus on ollut sillä, että Suomessa alkoholipoliittiset ratkaisut ovat aikaisemmin tapahtuneet eräiden vahvasti kansaamme koskettaneiden historiallisten murrosvaiheiden yhteydessä ja että ne osittain ovat muodostuneet silloin jonkinlaisiksi kompensatioiksi saavuttamattomille valtiollisille ja poliittisille tavoitteille.

Tämä koskee nimenomaan kieltolakia, jonka aatteellinen ja käytännöllinen vaikutus on ajallisestikin hallinnut suomalaista alkoholipoliittikkaa vielä pitkälle yli kieltolaista luopumisen ja väkijuomalin säättämisen, jopa 1950-luvun tienoille saakka. Kieltolakiajattelun aatteelliset urat eivät ole umpeutuneet vielä alkoholilainkaan lääkkeillä.

Alkoholijärjestelmämme ideologiaan on luonnollisesti vaikuttanut raittiusliike — ehkä voimakkaammin kuin missään muualla, Ruotsia lukuun ottamatta. Kuitenkin se valtiollinen ja poliittinen tausta, johon järjestelmämme 1900-luvun alusta alkaen on liittynyt, on meillä Ruotsiinkin verraten ollut täysin erilainen.

Kuluvan vuosisadan alkuun saakka alkoho-

lilaitos Suomessa kehittyi samalla tavalla kuin monessa muussakin maassa. Alkoholista tuli valtiovallan verotuspolitiikan tärkeä kohde omavaraisesta maataloustuotannosta tehdasteollisuuteen siirtymisen myötä. Omalaatuisen alkoholijärjestelmämme siemen kylvettiin syvälle suomalaiseen maaperään kuitenkin vasta vuonna 1905 suurlakkoajan vallankumouksellisten tapahtumien voimalla. Venäjän vallankumouksellisen liikkeen nousu oli kuitenkin lyhytaikainen ja katkesi nopeasti. Suomessa se ehti hetkeksi helpottaa valtiollista tilannetta, niin että säätyvallasta pystyttiin siirtymään kansaneduskuntaan ja yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen. Tämäkin uudistus oli alusta alkaen puolinen, jäihän ylin päättäntävalta myös lainsäädännössä edelleen tsaarin käsiin.

Kun odotettu valtiollinen ja kansanvaltainen kehitys katkesi ja tuotti vain pettymyksen toisensa jälkeen taantumuksen otteen yhä kiristessä, huomio keskittyi ikään kuin kompensatona juuri senluonteiseen sisäiseen uudistukseen kuin kieltolakiin. Se muodostui paljon tärkeämmäksi ja keskeisemmäksi valtakunnalliseksi taistelukysymykseksi kuin raittiusaate sinänsä kansainvälisessä ideologiassa olisi edellyttänyt. Ensimmäistä lakiesitystä, manifestinluonteista lausumaa, jota senaattori K. J. Ståhlberg oli kieltäytynyt edes esittelemästä hallitsijalle, paranneltiin vuosien mittaan, mutta tuloksetta. Näissä valtiollisissa ja sisäpoliittisissa oloissa juuri kieltolakiaate ja -vaatimus saivat suorastaan taisteluhjelman hohdetta. Sen vastustajat voitiin leimata työväenliikkeen puolelta jopa Venäjän vallan käytyreiksi, viinaporvareiksi, kansan ruumiin ja sielun turmelijoiksi, kun taas kieltolain ajajat tunsivat olevansa todellisia kansanvallan, edistyneen ja korkean moraalin esitaistelijoita. Lisäksi kieltolakiliikkeen aatteellisuus ulottui yli puolue- ja luokkarajojen,

joten tämä aate samalla saattoi tuntea suuren kansalaisliikkeen yhteen sitovaa voimaa.

Mutta ainakin yhtä tärkeää oli toisaalta se, että hallitusvalta sekä kieltolakia vastustavat kotimaiset taloudellista valtaa pitävät piirit eivät voineet leimata kieltolakiliikettä hallitusvallalle ja yhteiskunnalle eikä edes talousjärjestelmällekään vaaralliseksi kumoukselliseksi voimaksi. Sitä leimaa ei voitu painaa edes Miina Sillanpäähän tai Matti Helenius-Seppälään saati sitten Santeri Alkioon tai Paavo Virkkuseen.

Kun kieltolaki sitten korkeimmallakin taholla hyväksyttiin 1917 Kerenskin hallituksen nippuratkaisuna ja tuli voimaan kansalaisso-
dan jälkeen 1919, sille antoivat oman syvän sävynsä itsenäistymistapahtuma ja sen luoman täysivaltaisen kansaneduskunnan ensimmäiset lainsäädäntötoimet. Kieltolaki symbolisoi osaltaan kansamme suurimman valtiollisen murroksen positiivisia saavutuksia.

Kieltolain epäonnistuminen ei loppujen lopuksi aiheuttanut kovinkaan pahaa säröä siihen alkoholijärjestelmän tapa- ja oikeusstatukseen, joka oli vallinnut ennen väkijuomalain voimaantuloa. Kieltolakiaika oli tosin todistanut oikeaksi K. J. Ståhlbergin jo ”kieltolakimanifestista” vuonna 1907 esittämän arvion, ettei kieltolain kaltaista säädöstä pystyt-
täisi toteuttamaan ja valvomaan ja että se lisäksi vahingoittaisi perinteisiä kauppasuhteita ja vaikeuttaisi valtiontalouden hoitoa. Tällaisiin menneisiin ja unohdettuihin viisauksiin ei kuitenkaan tarvinnut vedota silloin, kun pula-ajan keskellä kamppaileva hallitus tunsu hyvin konkreettisesti omassa nahassaan alkoholitulojen puutteen ja kun maan liike-elämäkin nyt jos milloinkaan oli kieltolain säilyttämistä vastaan. Hallituksella oli vakava syy pelätä valtiontalouden konkurssin seurauksia keskiluokkien hallitsemassa maassa silloin, kun jopa virkamiespalkkojen maksaminen oli joutua vaakalaudalle.

Siirtyminen kieltolaista väkijuomalakiin tapahtui siis poliittisesti vakavassa murrosvaiheessa. Lapuanliike repi hallitsevia puolueita, maalaisliittoa ja kokoomusta, ja uhkasi kieltolain kääntämisen varjolla maalaisliittolaisjohtoista hallitusta ja koko ”rapeutunutta” tasavaltaa vallankaappauksella ja diktatuurilla Italian malliin. Tyystin ei voi-

tu unohtaa sitäkään, että neuvoa antava kansanäänestys oli osoittanut puolueille kautta linjan kieltolakiliikkeen jäävän vähemmistöksi.

Väkijuomalain voimaantulo voidaan kuitenkin tulkita vain välttämättömäksi uudelleen järjestelyksi valtion alkoholipolitiikassa. Se ei järkyttänyt vakiintuneen tapa- ja oikeusjärjestyksen perustoja. Oli vain luotava uusi organisaatio, joka suorittaisi tarvittavat teolliset ja kaupalliset toimenpiteet sekä järjestäisi sinänsä ei-toivottavan ja ”tarpeetoman”, mutta käytännössä kuitenkin noissa oloissa välttämättä laillistamista vaativan tavaran — väkijuomien — jakelun valtion laskuun pois salakaupalta. Tältä pohjalta muotoiltiin väkijuomakaupan perussäädös, lain 5. pykälä: ”Väkijuomaliike on järjestettävä siten, että samalla kun estetään laitonta liikettä, väkijuomain käyttöä supistetaan mahdollisimman vähiin sekä juoppoutta ja sen turmiollisia vaikutuksia ehkäistään.” Nekin toimenpiteet, joilla alkoholikaupan alun perin varsin rajoitettuja myyntiaikoja laajennettiin, oli pakko suorittaa ensi kädessä salakaupan vastustamiseksi eikä suinkaan kansalaisten alkoholinsaannin helpottamiseksi.

Alkon pitkäaikainen johtaja Arvo Linturi on jälkimuistiinpanoissaan todennut, että väkijuomalain sanontaa voitiin ääriasennoissa tulkita mm. niin, että lainsäätäjä oli periaatteessa tarkoittanut lopettaa kaiken alkoholin käytön ja velvoittanut lain toteuttajat käytännössä pyrkimään niin lähelle täyskiellon tapaista tilaa, kuin samanaikaisesti tapahtuva laittoman liikkeen ehkäiseminen sallii. Raitiusliikkeessä todella alettiinkin selittää tätä pykälää — joka eduskunnassa oli huomauttamatta mennyt sekä kieltolain vastustajien että puolustajien ohitse ilman keskustelua — siten, että väkijuomalain päämääränä oli juuri täyskiellon tai sitä mahdollisimman lähellä olevan tilan saavuttaminen. Tämän tulkinnan mukaan lain toteuttajan, Oy Alkoholiliike Ab:n, oli valittava alkoholipoliittiset toimenpiteensä niin, että jokainen niistä olisi omiaan edistämään asteittain täyskieltoa lähentelevää olotilaa.

Linturi toteaaakin sellaisen tulkinnan, ettei alkoholijuomien jakelua pitäisi sallia kuin siinä mitassa, johon salakaupan uhka pakotti,

vaikuttaneen ”suggeroivasti” Alkon omassa-
kin piirissä 1930-luvulla. Vasta 1940-luvulla
sotien loppuvaiheessa ja rauhan palauduttua
tällaiset tulkinnat lainsäätäjän tarkoituksesta
lakkasivat ainakin Alkossa, arvelee Linturi.
Tilanteen perspektiivejä selvittänee sekin
Linturin esittämä toteamus, että Alkon hallin-
toneuvostolla suurista valtaoikeuksistaan
huolimatta itse yhtiön piirissä oli vähäiset
mahdollisuudet *lieventää* alkoholin myyntiä
koskevia säädöksiä, kun taas sen mahdolli-
suudet *rajoittaa* vähittäismyyntiä ja anniske-
lua olivat paljon suuremmat.

Linturin maininta ”suggeroivasta”, siis ta-
vallaan harkitsemattomasti omaksutusta vai-
kutuksesta alkoholipoliittiseen ajatteluun Al-
kon omassa piirissä vaikuttaa lievästi sanoen
tulkinnanvaraiselta. Juuri Linturi ryhtyi oma-
aloitteisesti ja vankkumattoman tarmokkaasti
ajamaan sitä alkoholikaupan säännöstelyä ja
korttisysteemiä, joka heti sotien jälkeen ja
vielä 1950-luvulla pyrki supistamaan alkoho-
lin osto-oikeuden äärimmäisille rajoille, toisin
sanoen niin pitkälle kuin se valtion alkoholi-
tulojen tarpeet huomioon ottaen oli mahdol-
lista. Vasta omassa jälkikritiikissään silloin,
kun sama asia oli jo Alkon omassa piirissä
selkeästi tajuttu, hän esittää itselleen kysy-
myksen, olisiko alkoholipoliittisesti sittenkin
päinvastoin ollut parempi supistamisen ase-
mesta laajentaa tuona aikana osto-oikeuksia.

Keskeisimpiin kuuluva — ellei keskeisin —

alkoholipolitiikkamme periaatteista ja ennen
kaikkea käytännössä oli alkoholijuomien
myynnin ja anniskelun estäminen maaseudul-
la. Maaseudun sulkeminen alkoholikaupalta
kumottiin vasta niin myöhään kuin vuoden
1968 alkoholilaissa. Maaseudun ”kuivaamis-
ta” pidettiin alkoholijärjestelmämme kulma-
kivenä. Vasta tämän perinteellisimmän perus-
säädöksen kumoaminen on siis koskettanut
voimakkaimmin sitä tapa- ja oikeusjärjestys-
tä, jota tässä on pyritty tarkastelemaan.

Edellä on siis esitetty, että alkoholijärjestel-
määmme hallitseva ajattelutapa on syntynyt
vuosisadan alun suuren murroksen aikana.
Alkoholipoliittisista ratkaisuksista tuli tuolloin
eräänlaisia kompensatioita saavuttamatto-
mille poliittisille tavoitteille, ja siksi suoma-
lainen alkoholipolitiikka sai niin voimakkaan
valtiollisen ja holhoavan luonteen. Myöhem-
mät valtiolliset ja poliittiset murrokset ovat
edelleen ylläpitäneet tätä ajattelutapaa, ja tä-
tä kautta on syntynyt alkoholipolitiikkaamme
pitkäaikaisimmin ja vaikuttavimmin muok-
kaava ja ohjaava tapa- ja oikeusjärjestelmä.

Jos tuon ajattelun valtiollinen ja holhoava
luonne on viime vuosikymmeninä liehtynyt,
niin se johtunee siitä, että taloudellinen ja
poliittinen kehitys on tänä aikana ollut vakaa-
ta ja nousujohteista. Kenties vain myönteisen
yhteiskunnallisen kehityksen jatkuminen ky-
kenee syvällisemmin muuttamaan alkoholi-
järjestelmäämme hallitsevaa ajattelutapaa.

English Summary

*Jorma Simpura: Alkoholijärjestelmämme suuret
ympyrät (The Sphere of the Alcohol System in Fin-
land)*

The article examines the reasons why Finnish
alcohol policy has assumed a nature so susceptible
to influence and control by the state, despite the
fact that, internationally viewed, the alcohol situ-
ation in Finland has been comparatively relaxed
throughout this century.

An explanation may be harboured in the fact that
the school of thought prevailing within the Finnish
alcohol system took shape during the era of far-
reaching political upheaval taking place in the be-
ginning of the century. Solutions then found in
alcohol policy served as a kind of compensation for

unattained political goals, thus giving the alcohol
policy in Finland its characteristic stamp. Later
government and political changes have continued
to fuel this school of thought. In this way, an ethical
and legal system was born which has had the long-
est and most profound guiding and shaping influ-
ence on alcohol policy in Finland.

If this thinking has lost elements of its character
over the past few decades, it is a result of the stable
and ascending economic and political develop-
ments occurring in this period. Continued positive
social development may more fundamentally alter
the pattern of thought dominating in our alcohol
system.